

Izpraznitev Apostolskega sedeža in volitve novega papeža - dalje

Ob izpraznitvi Apostolskega sedeža so za čas do izvolitve novega papeža predvidena posebna določila za papežev pogreb in volitve novega papeža. Povzemamo določila Zakonika cerkvenega prava in apostolske konstitucije papeža Janeza Pavla II. *Universi domici gregis* iz leta 1996.

1. Narava papeške službe

Papež, ki je naslednik apostola Petra, prvaka apostolov, je glava škofovskega zbora in Kristusov namestnik. Na zemlji je pastir vesoljne Cerkve, zato ima v moči svoje službe vrhovno, polno, neposredno in splošno redno oblast v Cerkvi in jo more vedno svobodno izvrševati (prim. kan. 331 Zakonika cerkvenega prava (ZCP)). Papež sprejme polno in vrhovno oblast v Cerkvi z zakonito izvolitvijo, ki jo je sprejel hkrati s škofovskim posvečenjem (prim. kan. 332, § 1 ZCP). V izpolnjevanju službe najvišjega pastirja Cerkve je občestveno povezan z drugimi škofi in celotno vesoljno Cerkvijo in ima pravico, da glede na potrebe Cerkve določi način ali bo svojo službo izvrševal osebno ali zborna (prim. kan. 333 ZCP). Pri izvrševanju službe so mu v pomoč škofje, ki mu morejo pomagati s sodelovanjem na različne načine, med katere spada tudi škofovska sinoda (1). Poleg tega mu pomagajo kardinali (2) ter druge osebe in po potrebah časa različne ustanove. Vse te osebe in ustanove opravljajo službo v njegovem imenu v blagor vseh Cerkva po določbah, ki jih opredeljuje pravo (prim. kan. 334 ZCP).

V primeru izpraznitve ali oviranosti apostolskega sedeža velja kan. 335 ZCP, ki določa: »Kadar je rimski sedež izpraznjen ali povsem oviran, naj se v vodstvu vesoljne Cerkve ne uvede nič novega; upoštevajo pa naj se posebni zakoni, ki so dani za te razmere« (prim. tudi kan. 47 Zakonika kanonov vzhodnih Cerkva (CCEO)).

2. Izpraznjen apostolski sedež

Zadnji poseben zakon v obliki apostolske konstitucije z naslovom *Universi dominici gregis* (UDG), (3) ki ureja razmere ob izpraznitvi apostolskega sedeža ter volitve novega papeža, je papež Janez Pavel II. izdal 22. februarja 1996. S tem je prenehala veljati prejšnja apostolska konstitucija *Romano pontifici eligendo* (RPE) za to področje, ki jo je 1. oktobra 1975 izdal papež Pavel VI.

V zadnji apostolski konstituciji UDG so podani posebni zakoni za delovanje rimske kurije v času, ko je apostolski sedež izpraznjen ter postopek za volitve novega papeža. Posebni zakoni se v prvi vrsti nanašajo na kardinalski zbor, ki je po starodavni tradiciji in po določbah kan. 349 ZCP ter posebnega prava pristojen za izvolitev rimskega papeža.

3. Konstitucija *Universi dominici gregis*

Konstitucija *Universi dominici gregis* je razdeljena na uvod in dva dela.

3. 1. V uvodu konstitucije je poudarjeno, da papeža volijo samo kardinali svete rimske Cerkve. Njihovo število ne sme presegati 120, pravico voliti pa imajo kardinali, ki na dan

smrti papeža še niso izpolnili 80 let. Kardinali volivci morajo bivati v hiši sv. Marte v Vatikanu (Domus Sanctae Marthae), volitve pa potekajo v sikstinski kapeli. Kardinali so glede vsega, kar se nanaša na volitve, zavezani k molčečnosti. V času konklava jim je prepovedan vsakršen stik z zunanjim svetom, Posebni zbor kardinalov pa lahko odobri posamezne izjeme, če to zahteva zelo težka in urgentna zadeva.

3. 2. Prvi del konstitucije ima naslov Izpraznjen apostolski sedež. Določa oblast kardinalskega zbora, rimske kurije in njenih posameznih dikasterijev (4) v času izpraznjenega apostolskega sedeža ter določila za papežev pogreb. V primeru izpraznitve apostolskega sedeža, ki nastopi s smrtjo papeža ali z odpovedjo njegovi službi (prim. kan. 332, § 2 ZCP), takoj prenehajo službe vsem glavnim vodstvenim osebam kurije, to je kardinalom in škofom, ki predsedujejo dikasterijem. Kardinali in rimska kurija opravljajo redne dolžnosti in ne morejo prevzeti nobene vodstvene oblasti v vesoljni Cerkvi. V tem času se zakoni ne morejo spremeniti, naprej tečejo samo redni posli.

V primeru, da je potrebno obravnavati vprašanja večjega pomena, o tem odloča večina kardinalskega zbora. V tem času sta pri rednem vodstvu Cerkve predvideni dve instituciji (dve skupini kardinalskega zbora) – to je Splošni in Posebni zbor kardinalov. Pri splošnih zasedanjih kardinalov morajo sodelovati vsi kardinali, ki niso ovirani, med tem ko Posebni zbor sestavljajo kardinal kamerleng (5) in trije kardinali, vsak iz svojega reda (kardinal-škof, kardinal-duhovnik in kardinal-diakon) (6). Zadnji trije kardinali se menjajo vsake tri dni. Nadomestijo jih novi trije kardinali, izžrebani iz vsakega reda. Vprašanja, ki so neodložljiva in so v času izpraznjenega sedeža večjega pomena, obravnava Splošni zbor kardinalov, vsakodnevne zadeve pa poseben zbor omenjenih štirih kardinalov.

Na prvih srečanjih Splošnega zbora kardinalov se kardinali natančno seznanijo z apostolsko konstitucijo UDG za volitve novega papeža in opravijo prisego molčečnosti. Na srečanjih določijo potek pogreba umrlega papeža: dan, uro in način, kako bo pokopan v vatikanski baziliki ali kje drugje. Kardinali se seznanijo s stanjem in potrebami vesoljne Cerkve z namenom, da bi lažje izbrali primerno osebo. Preberejo oporoko ali kakšno drugo morebitno sporočilo umrlega papeža in poskrbijo, da se papežev pečat, s katerim potrjujejo apostolska pisma, razveljavi. Določijo dan, ko se bodo uradno začele volitve novega papeža.

V skladu z apostolsko konstitucijo Pastor bonus (7) ob smrti papeža vsem predstojnikom rimskih kongregacij, najsi bo to kardinal državni tajnik ali prefekti kongregacij, kakor tudi članom dikasterijev preneha njihova služba z izjemo kardinala kamerlenga in kardinala velikega penitenciarja (8), ki nadaljujeta z opravljanjem redne službe. V skladu z apostolsko konstitucijo Vicariae potestatis št. 2, § 1 (prim. Acta Apostolicae Sedis [AAS] 69 [1977], 9–10) služba ne ugasne tudi kardinalu generalnemu vikarju za rimsko škofijo, kardinalu nadduhovniku vatikanske bazilike in generalnemu vikarju vatikanske države.

Kardinal kamerleng takoj, ko je bila sporočena novica o papeževi smrti, v navzočnosti papeškega liturgičnega ceremonierja ter prelatov duhovnikov, tajnika in kanclerja camere apostolicae uradno ugotovi papeževo smrt, o čemer se izda avtentični dokument. Kardinal kamerleng nato zapečati papeževo stanovanje. Osebe, ki bivajo v bližini papeževega stanovanja, lahko do papeževega pogreba še bivajo v stanovanjih. Po pogrebu se zapečatijo tudi njihova stanovanja. Kardinal kamerleng novico o smrti papeža sporoči kardinalu generalnemu vikarju mesta Rim, ki o tem obvesti rimsko javnost. Kardinal kamerleng poskrbi za vse, kar zadeva papežev pogreb, razen če je papež v času svojega življenja določil drugače.

Poskrbi za zaščito pravic apostolskega sedeža in njegovo upravljanje. Njegova naloga je, da v času izpraznjenega sedeža upravlja dobrine in premoženje Svetega sedeža s pomočjo Posebnega zbora kardinalov, če gre za manjše stvari, v primeru pomembnejših odločitev pa s pomočjo Splošnega zbora kardinalov.

Kardinal veliki penitenciarij v času izpraznjenega sedeža opravlja službo, kakor je to določeno v apostolski konstituciji Pija XI. z naslovom *Quae divinitus* z dne 25. marca 1935 (AAS 27 [1935], št. 12, 112–113) in v apostolski konstituciji *Pastor Bonus*, št. 17. Dekan kardinalskega zbora po tem, ko je izvedel za novico o smrti papeža, obvesti vse kardinale, diplomatski zbor, akreditiran pri Svetem sedežu in predsednike držav. Namestnik državnega tajnika, tajnik za odnose z državami in tajniki dikasterijev rimske kurije v povezanosti s kardinalskim zborom opravljajo redno službo. Papeški odposlanci (apostolski nunciji) prav tako ohranijo svojo službo. Z opravljanjem službe nadaljuje tudi kardinal miloščinar, ki skrbi za dela usmiljenja. Vsa civilna oblast v vatikanski državi pripada kardinalskemu zboru, ki lahko v nujnih primerih izdaja posamezne odločbe, pri čemer le-te veljajo samo za čas izpraznjenega sedeža.

Papežev pogreb: po papeževi smrti kardinali devet dni zapored obhajajo sv. maše za pokojnega Petrovega naslednika. Pokop se mora praviloma izvršiti med četrtnim in šestim dnevom po smrti. Mrtvega papeža brez dovoljenja kardinala kamerlenga ni dovoljeno fotografirati. Ves čas izpraznjenega sedeža ostane papeževo stanovanje zapečateno. Če je pokojni papež napravil oporoko, je potrebno upoštevati njegove želje.

3. 3. Drugi del konstitucije ima naslov *Volitve rimskega papeža*. Pravico voliti novega papeža imajo izključno kardinali, ki na dan smrti papeža še niso izpolnili 80 let. Število kardinalov volivcev ne sme preseči 120. V primeru, da se apostolski sedež izprazni med ekumenskim koncilom (vesoljnim cerkvenim zborom) ali škofovsko sinodo, se po pravu oba prekineta (prim. kan. 340 in kan. 347, § 2 ZCP).

Od trenutka, ko je apostolski sedež izpraznjen, morajo kardinali, ki bivajo v mestu Rim, počakati petnajst dni na vse kardinale iz drugih delov sveta, da se jim pridružijo. V izjemnem primeru se čas do volitev lahko podaljša še za pet dni, tako da se morajo volitve začeti najkasneje po dvajsetem dnevu od izpraznitve apostolskega sedeža. Vsi kardinali z volilno pravico so dolžni priti v Rim na volitve, razen če jih ovira višja sila. V času volitev lahko kardinali zapustijo Vatikan samo v izjemnih primerih.

Prostor za volitve (konklave): Celoten postopek volitev se izvrši na področju vatikanske države. Kardinali morajo v času volitev bivati v hiši sv. Marte v Vatikanu. Hiša sv. Marte, kakor tudi vsi drugi prostori, ki so namenjeni nemotenemu poteku volitev, ostanejo do izvolitve novega papeža zaprti. Kardinalom je prepovedan vsak stik z zunanjim svetom. Na razpolago jim morajo biti nekateri redovniki spovedniki, ki obvladajo različne jezike in dva zdravnika za nujne primere. Vse osebe, ki skrbi za nemoten potek volitev, veže stroga molčečnost.

Začetek volitev: V času petnajstih do največ dvajsetih dni po papeževi smrti se kardinali volivci zberejo v baziliki sv. Petra v Vatikanu k votivni sv. maši, pri kateri molijo za dar Svetega Duha (prim. mašni obrazec: *Pro eligendo Papa – Za izvolitev papeža ali škofa*)(9). Maša naj bi bila v dopoldanskem času, tako da se popoldne postopek volitev lahko začne. Po maši se kardinali zberejo v pavlinski kapeli v apostolski palači v predpisanih kornih liturgičnih oblačilih. V slovesnem sprevodu med prepevanjem pesmi (*Veni Creator*) na čast

Svetemu Duhu gredo v sikstinsko kapelo na volitve. Poskrbljeno mora biti za popolno varnost. Kardinali morajo po tem, ko so vstopili v sikstinsko kapelo, opraviti prisego molčečnosti po predloženem obrazcu. Po prisegi morajo vsi tisti, ki niso kardinali, zapustiti sikstinsko kapelo, kardinali pa po molitvi praviloma začnejo z volitvami po predpisanem redu in po navodilu kardinala dekana. Posebni zbor kardinalov ima dolžnost skrbno nadzorovati strogo zaupnost postopka volitev v sikstinski kapeli in v drugih prostorih, v katerih se v času volitev zadržujejo kardinali. Posebej morajo biti pozorni na to, da v prostorih ni nikakršnih aparatov za snemanje, pogovarjanje in prenašanje kakršnih koli sporočil. V primeru prekrška bo osumljeni kardinal podvržen težki kazni bodočega papeža. Kardinali ne smejo komunicirati z zunanjim svetom niti ne prejemati kakršne koli pošte. Kdor bi se prekršil proti tem pravilom, ga zadene vnaprej izrečena kazen izobčenja, ki je pridržana apostolskemu sedežu.

Potek volitev: Odpravljani so nekdanji načini volitev (per acclamationem seu inspirationem (z glasnim odobravanjem) in per compromissum (s kompromisom)). Edini način volitev novega papeža so tajne volitve (per scrutinium). Za izvolitev sta potrebni dve tretjini veljavnih glasov od vseh navzočih kardinalov z volilno pravico. V primeru, da se število kardinalov ne more razdeliti na tri enake dele, se za veljavno izvolitev papeža zahteva en glas več. V primeru, da so kardinali začeli z volitvami popoldne, je na vrsti samo en krog volitev (skrutinij). V naslednjih dneh, v primeru, da papež še ni bil izvoljen, je en krog volitev na vrsti dopoldne in en krog popoldne. Postopek skrutinija se izvrši v treh fazah:

Prva faza se imenuje predskrutinij in ima tri dele. Prvi del vsebuje pripravo in razdelitev lističev, ki jih razdelijo ceremonierji. Vsakemu kardinalu volivcu razdelijo lističe. V drugem delu kardinali izvolijo tri skrutatorje (odgovorne za potek volitev), tri kardinale, ki zbirajo glasove morebitnih bolnih članov kardinalskega zbora (infirmarii) in tri kardinale revizorje. Tretji del: v primeru, da so med zgoraj izvoljenimi kardinali bolni ali drugače ovirani, se na njihovo mesto izvolijo novi kandidati.

Druga faza je skrutinij v pravem pomenu besede in vsebuje: 1. metanje lističev v zato določeno volilno skrinjico, 2. mešanje in štetje oddanih lističev in 3. štetje rezultatov. Vsak kardinal po določenem vrstnem redu po tem, ko je izpolnil in prepognil listič, pride do oltarja, pri katerem stojijo skrutatorji. Na oltarju je volilna skrinjica. Listič položi na pripravljen krožnik, s pomočjo katerega listič odvrže v volilno skrinjico. Preden odvrže listič, vsak glasno izreče prisego z besedami: »Za pričo kličem Kristusa Gospoda, ki me bo sodil, da sem dal glas tistemu, za katerega mislim, da mora biti izbran po Božji volji.« Nato se prikloni in gre na svoje mesto. Če kakšen od kardinalov do oltarja ne more priti, se mu zadnji od skrutatorjev približa in po tem, ko izreče omenjeno prisego, izroči svoj prepognjen listič skrutatorju, ki ga na viden način odnese k oltarju v volilno skrinjico. Če so kardinali volivci bolni, jih trije kardinali infirmarii obiščejo z volilno skrinjico, tako da lahko volijo. Po tem, ko so vsi kardinali volili, prvi skrutator zmeša lističe in zadnji skrutator na viden način iz skrinjice jemlje posamezne lističe in jih zлага v drugo, za to pripravljeno posodo. Če število lističev ne odgovarja številu kardinalov volivcev, se vsi lističi takoj zažgejo in se preide na drugi krog volitev. V primeru, da število lističev odgovarja dejanskemu stanju navzočih, se skrutatorji usedejo za mizo pred oltarjem. Prvi in drugi skrutator vsak listič prebereta po tistem, tretji pa ime kandidata pove naglas in si vsako ime tudi zapiše. Navzoči kardinali volivci si rezultate lahko napišejo na poseben list. Če je razvidno, da je dva lističa izpolnil isti volivec in je na obeh napisano isto ime, se ju šteje za en sam glas, če pa sta zapisani dve različni imeni, ni veljaven noben oddan glas. V nobenem od obeh naštetih primerov volitve niso razveljavljene.

Tretja faza je zadnja faza (post-skrutinij) in vsebuje štetje glasov, njihovo kontrolo ter sežig lističev. Skrutatorji seštejejo glasove. V primeru, da nobeden od kandidatov ni dosegel dveh tretjin glasov, papež še ni izvoljen, če pa je kandidat dobil dve tretjini glasov, je prišlo do zakonite izvolitve papeža. V obeh primerih (če je bil ali še ni bil izvoljen) morajo revizorji preveriti delo skrutatorjev. Po reviziji kardinali volivci zapustijo sikstinsko kapelo, vse volilne lističe pa skrutatorji sežgejo. Kardinali volivci morajo zaradi varovanja tajnosti, preden zapustijo kapelo, oddati tudi vse morebitne osebne zapiske, ki so jih naredili med volitvami. Na koncu volilnega kroga kardinal kamerleng objavi izid volitev posameznega volilnega kroga. Izid posameznih volitev se v pisni obliki shrani in zapečati in se lahko odpre samo z dovoljenjem prihodnjega papeža. Če določen krog volitev ni prinesel rezultata, je potrebno z volitvami nemudoma nadaljevati.

Če kardinali v treh dneh ne izvolijo papeža, se volitve prekinejo za en dan. Dan premora je namenjen molitvi, medsebojnemu pogovoru kardinalov in duhovni spodbudi, ki jo zanje pripravi kardinal protodiakon (10). Kardinali z volitvami nadaljujejo in v primeru, da papež še ni bil izvoljen, se nato po sedmih skrutinijah ponovno prekinejo. Volitve se po ponovni prekinitvi lahko nadaljujejo še za sedem skrutinijev. Če do tedaj papež še vedno ni izvoljen, kardinal kamerleng povabi volivce, naj izberejo enega izmed dveh možnih načinov volitev: papeža v nadaljevanju lahko izbirajo med vsemi kandidati ali pa med dvema kandidatom, ki sta pri zadnjem skrutiniju dobila največ glasov. Za odločitev glede nadaljnega načina volitev kakor tudi za izvolitev novega papeža je potrebna absolutna večina glasov. Vsa navodila o volitvah veljajo tudi v primeru, da se papež odpove službi v skladu s kan. 332, § 2 ZCP.

Kaj je potrebno storiti in preprečiti v primeru smrti papeža?

Vsak zloraba volitev se kaznuje z vnaprej izrečeno kaznijo izobčenja (*latae sententiae*): simonija (trgovanje s cerkvenimi službami), vnaprejšnje dogovarjanje v času še živečega papeža in dajanje veta. Prepovedano je nagovarjanje h glasovanju ali preprečevanje glasovanja za določeno osebo.

Kardinali morajo imeti pred očmi predvsem Božjo slavo in blagor vesoljne Cerkve in zato so dolžni glasovati za tistega, za katerega menijo, da je izbran po Božji volji. V času izpraznjenega sedeža so vsi verniki v vesoljni Cerkvi skupaj s svojimi pastirji (škofi in duhovniki) povabljeni h goreči molitvi za dar Svetega Duha. Posebej so povabljeni k molitvi tudi kardinali, ki so že prekoračili 80 let življenja in nimajo več volilne pravice.

Papež Janez Pavel II. tistega, ki bo izvoljen, v konstituciji UDG prosi, naj se ne brani sprejeti službe zaradi strahu teže, temveč naj jo sprejme po Božji volji. Bog ga bo namreč varoval in mu dal dostojanstvo in moč za izvrševanje velikega poslanstva.

Sprejem, objava in začetek službe novega papeža

Po pravno veljavni izvolitvi kardinal protodiakon pokliče tajnika kardinalskega zbora in papeškega liturgičnega ceremonierja. Kardinal dekan (11) ali prvi izmed kardinalov po kanonični starosti v imenu celotnega zbora volivcev vpraša izvoljenega, če sprejme službo z besedami: »Sprejmeš tvojo kanonično izvolitev za papeža?« Po tem, ko je izvoljeni privolil, ga vpraša: »Kako se želiš imenovati?«. Liturgični papeški ceremonier v vlogi notarja v navzočnosti dveh prič iz vrst ceremonierjev, ki se jih pokliče, pripravi pisni dokument o

privolitvi izvoljenega papeža in o imenu, ki si ga je izbral. Če je izvoljeni že posvečen v škofa, v trenutku sprejema službe postane rimski škof in pravi papež ter glava škofovskega zbora. S tem mu je dana polna, vrhovna in splošna oblast v vesoljni Cerkvi. Če kandidat še ni škof, ga takoj posvetijo v škofa.

Po opravljenih formalnostih, ki so določene v Ordo rituum conclavis, kardinali volivci novemu papežu izrazijo vdanost in pokorščino. Nato se Bogu zahvalijo in kardinal protodiakon ljudstvu oznani rezultat volitev in ime novega papeža. Petrov naslednik iz lože vatikanske bazilike za tem podeli apostolski blagoslov Urbi et orbi (mestu in svetu). Če na novo izvoljeni papež še ni posvečen v škofa, se novica o izvolitvi objavi po prejemu škofovskega posvečenja. Škofovsko posvečenje vodi kardinal dekan ali kardinal poddekan oziroma najstarejši od kardinalov škofov.

Konklave se zaključi, ko na novo izvoljeni papež da privolitev, razen če sam ne odloči drugače. Pri njem se zglasijo namestnik državnega tajnika, tajnik za odnose z državami, prefekt papeške palače in drugi, ki morajo govoriti s svetim očetom zaradi nujnih stvari.

Kardinalski zbor danes

Celoten zbor kardinalov je objavljen na spletni strani Svetega sedeža (12). Predstavljeni so tudi kardinali, ki imajo v primeru volitev novega papeža posebno vlogo. Kardinal dekan je kardinal Joseph Ratzinger (13). Namestnik kardinala dekana je kardinal Angelo Sodano, državni tajnik (14). Kardinal protodiakon je kardinal Jorge Arturo Medina Estévez (15). Kardinal kamerleng je kardinal Eduardo Martínez Somalo (16). Kardinal veliki penitenciarij je kardinal James Stafford (17).

dr. Andrej Saje
tiskovni predstavnik SŠK

(1) »Škofovska sinoda je zborovanje iz različnih delov sveta izbranih škofov, ki se ob določenih časih zberejo, da pospešujejo tesno povezanost med rimskim papežem in škofi in z nasveti pomagajo rimskemu papežu pri skrbi za ohranjanje in rast vere ter nravi, pri ohranjanju in utrjevanju cerkvene discipline pa tudi pri pretresanju vprašanj, ki se tičejo delovanja Cerkve v svetu (kan. 342 ZCP).« O škofovski sinodi govorijo kan. 342–348 ZCP.

(2) Kardinalski zbor, njegove naloge in pristojnosti opredeljujejo kan. 349–359 ZCP.

(3) Prim. http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_constitutions/index_it.htm.

(4) Dikasteriji so uradi rimske kurije, med katere sodijo državno tajništvo, kongregacije, sveti, sodišča in uradi.

(5) Kardinal kamerleng (lat. Camerarius; slo. komornik) je naslov za posebnega papeškega upravnika. Kamerleng kardinalskega zbora se pojavi v 16. stoletju v času papeža Leona X. (1513–1521). Zgodnja latinska beseda camera (soba) pomeni vladarjevo zakladnico, lahko pa tudi premoženje samostana in upravo le-tega. Izraz camerarius je bil zato zelo pogosto izenačen z državnim blagajnikom, v primeru samostanov pa pomeni meniha, ki je skrbel za

upravo samostanske lastnine. Soroden je tudi etimološki pomen italijanske besede camerlengo, ki ima danes v rimski kuriji ožji pomen, saj uprava celotnega premoženja Apostolskega sedeža ni več v rokah kardinala kamerlenga. V času izpraznitve Apostolskega sedeža so mu zaupane posebne naloge.

Več o njegovi službi je mogoče najti na naslovih:

<http://www.absoluteastronomy.com/encyclopedia/C/Ca/Camerlengo.htm>

<http://www.newadvent.org/cathen/03217a.htm>.

(6) »Kardinalski zbor se deli na tri redove: škofovskega, ki mu pripadajo kardinali, katerim rimski papež podeli v naslov rimske in okoliške cerkve, in patriarhi katoliških Cerkev vzhodnega obreda, ki so pridruženi kardinalskemu zboru; duhovniškega in diakonskega. Kardinalom duhovniškega in diakonskega reda dodeli rimski papež vsakemu svoj naslov ali diakonijo v mestu Rimu. Vzhodni patriarhi, ki so privzeti v kardinalski zbor, imajo v naslovu svoj patriarhatski sedež (prim. kan. 350 ZCP).«

(7) Apostolska konstitucija Pastor Bonus ureja delovanje Rimske kurije.

Prim. http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_constitutions/index_it.htm.

(8) Veliki penitenciarij je predstojnik Apostolske penitenciarije, ki ima posebne pristojnosti za notranje zakramentalno področje pri odvezovanju cenzur, to je kazenskih sankcij, ki so pridržane Apostolskemu sedežu. Poleg tega ima še pristojnosti na področju podeljevanja odpustkov in podeljevanja odvez za nekatere druge pridržane cerkvene kazni. Apostolska penitenciarija podeljuje tudi nekatere spreglede ter skrbi, da je v rimskih bazilikah vedno dovolj spovednikov. Njene pristojnosti opredeljujejo kann. 64, 1048 in 1082 ZCP ter podrobneje apostolska konstitucija Pastor Bonus v členih od 117 do 120.

(9) Missale Romanum, Nr. 4, pg. 795 oziroma Rimski misal, Ljubljana 1992, str. 769–770.

(10) Kardinal diakon, ki je po imenovanju najstarejši, se imenuje tudi kardinal protodiakon. Njegova naloga je tudi, da oznani ime novega papeža (prim. UDG 89 in kan. 355 § 2 ZCP).

(11) Kardinal dekan (ali namestnik dekana, če ima pooblastilo) ima dolžnost, da novoizvoljenemu papežu, če še ni škof, podeli škofovsko posvečenje (prim. UDG 90).